

Gyulának *Jókai Erdélyben* című kitűnő könyvéből tudjuk – heroikus román néptribun főhőse miatt úgy tartják nyilván, mint az írónak a románok iránt megnyilvánuló szimpátiájának egyik tanúbizonyságát. A Diákkönyvtárban megjelentetett szemelvényes *Szigeti Veszedelemből* (1963) nem hiányoznak csak az Úristen és az angyalok, nem beszélve a feszületről. Kassák Lajosnak az *Egy ember élete* c. önéletrajzából a legutóbbi időkig elhagyták az 1918-19-re vonatkozó utolsó könyvet; igaz, ezt már a Horthy-korszakban is betiltották. Szabó Lőrinc „Összes”-ként hirdetett versei közül hiányzik *Az Ipoly ünnepe*. De kár is tovább sorolni, lássuk inkább, milyen turpisságokon kapták rajta az éber delfinvelők Krúdy urat.

A Gondolatnál 1974-ben jelent meg *A szobrok megmozdulnak* c. gyűjtemény Krúdynek az irodalomról szóló írásaiból, amelyek az *Írói arcképek* kétkötetes gyűjteményében (1957) még nem szerepeltek. Sajnos, a megmozduló szobroknak hol a jobbkeze hiányzik, hol a széket lopták ki alóluk, ugyanis a szövegközlés – minden külön értesítés nélkül, ha csak azt nem tekintjük figyelmeztetésnek, hogy a válogatás lektorát külön feltüntették – lépten-nyomon szögletes zárójelbe tett három ponttal hasít a szöveg testébe. Mivel az eredeti szöveg csupán mikrofilmre vett régi hírlapok hasábjain olvasható, az alábbiakban közlöm a pótlásokat – legalábbis azokat, melyeket a némely helyen hibás bibliográfia nyomán megtalálhattam.

A *Csavargó ősökéről* c. cikk az írói nyomorról szól, Chatterton és Reviczky példáját felhasználva. Az utóbbiról így kezd szólni: „Élt egyszer [...] egy Reviczky Gyula nevű ifjú legény.” (I. m. 108.) Mivel a cikk a *Fővárosi Lapok*ban jelent meg, 1897. június 12-én, ezért felvillanyozódva siettem a hírlaptárba. Lám, az elvetemült író Trianon előtt már több mint tíz évvel képes volt megsérteni szomszéd népeink nemzeti önérzetét, mert arcukba dobja, hogy Reviczky Vitkóczon született, és Léván, valamint Pozsonyban töltötte gyermekkorát! Mekkora kellett csalódnom! A delfinek elől a következő mondatbővítmenyt dugdosta a szemérmes kiadó: „– amint ezt a jó Tissot kezdené – a cigányok és betyárok földjén”. A szerkesztő vagy a lektor előtt fölthetően egy elavult szolgálati szabályzat feküdt – ó, átkozott íróasztali rendtelenség! – ugyanis az Osztrák-Magyar Monarchia egy ideje már nem létezik és hazánk utoljára ebben a keretben volt határos Svájjal; márpedig a mondat kihagyása csak azzal magyarázható, hogy kímélik a svájci nép nemzeti érzékenységét, hiszen Krúdy gúnyosan rápirított a svájci francia újságíró, Victor Tissot felületességére, aki hírhedt magyarországi útleírásának a *Voyage au pays des Tziganes* (1880) címet adta.

A következő kihagyás megnyugtató, klasszikus eset. A prudériával függ össze. Krúdy a *Molnár és közönsége* c. cikkében így ír: „Ezeknek a fölényes okosoknak csinált dialógusokat a költő az emberfeletti önzetlenségről [...]” (i. m.). Az eredetiben így folytatódik: „akik legföljebb akkor vannak megelégedve, ha a szegény színésznő megmutatta a menstruációját.” (*Magyarország*, 1917. 291. sz.) (Persze, meg kell jegyeznünk, hogy a főtebb célzott piros bugyik is kombinálódhattak kiadáspolitikánkban más természetű fönntartásokkal. Legalábbis erre látszik utalni

Krúdy Gyula. Bizonyos írásait egyszerűen ki sem nyomtatják. Ilyen például a *Tegnapok ködlovagjai* (1925) c. gyűjtemény Kun Béláról szóló portréja, *A bolsi*, amely az 1961-ben a Magvető Kiadónál megjelent kiadásból minden külön értesítés nélkül hiányzik. Ilyen a *Magyar Tükör* (1921) c. cikkgyűjtemény igen sok, s köztük *Debrecen* című darabja; az író ebben a város románok általi kirablását emlegeti. No, de kár belemenni abba, hogy mit nem jelentenek meg. Akkor ugyanis se vége, se hossza nem lenne, a hiánylistának: hiszen pl. Jókai: *A Bárdy-család* c. novellája, melyben a főnt nevezett család tagjait egy szálíg kiirtják a román felkelők, mind a mai napig magával rántotta a meg nem jelenés feneketlen örvényébe az összes 1850-ben írt novellának kritikai kiadását. A dolog különös szépsége az, hogy ezt az elbeszélést Romániában – mint Dávid

egy nyelvtörténetileg és onomatológiai magyarázhatatlan Lenin › Jenő alakváltozás Esterházy Péter Ágnes c. kisregényében.) (V. ö. *Mozgó Világ*, 1981. 10. sz. 16. és *Ki szavatal a lady biztonságáért?* Magvető, 1982. 83.)

Greiner Jenő hírlapírói igen megilletődött hangú nekrológban búcsúztatta Krúdy. A kiadói bölcsesség jónak látta belőle kihagyni a következő passzust: „Én nagyon szerettem őt, mert bátor volt és olyan jó magyar volt, amilyenek minden zsidónak kellene lenni, és mert szegény volt, ette az ellenzéki hírlapírás sótlan kenyereit. Ha mindenki kormánypárti lett volna Magyarországon, a Vörös Grajna egyedül megmarad az ellenzékben, mert véleménye szerint igazi hírlapíró csak a baloldalon lehet az ember.” (*Magyarország*, 1917. 305. sz.; a kötetben a kihagyás: 270.) Igaz is: ne csináljunk reklámot zsidóknak, magyaroknak és ellenzékieknek! Azért a delfinképző finomabban is bánhatott volna a szöveggel: legalább a baloldaliságra tett célzás megmaradhatott volna. (Igaz viszont, hogy az Jenő – akárom mondani – Lenin szerint a kommunizmus gyermekbetegsége.)

A szemérmes szöveggondozó figyelme kiterjed. Szelíden kiigazítja például a vigyázatlan író, ha elavult utcanévet használ. *Jókai májusa* c. cikkében például így ír Krúdy: „és mostanában ültetik szobrát az Andrassy út (ma Népköztársaság útja) mellé, hogy ezentúl elborulva nézze innen hazája pusztulását, magyarok letörését, megöregedett, gondtól elhalványult arcúját az egykori Budapestnek.” (I. m. 41.) Követendő eljárás! Javasolnánk is, hogy a továbbiakban Janus Pannónius ne csak Váradtól, hanem (zárójelben) Oradeától is búcsúzzék, Vörösmartynál pedig (zárójelben) Hunedoara karjai is törjék azt a rabigát.

Krúdy egyszer az öreg Kiss Józseffel találkozott a Mar-gitszigeten.

„Valamely mélyes csodálkozás ereszkedik megszó-kott, mindennapos ítéleteinkre, amelyeket az a kisbíró, amelyet minden ember állandóan magával hord, nem is tud mindjárt megfogalmazni. Egy más embert látunk magunk előtt, mint a többi ember; egy új mérleget kell elővinnünk, hogy róla véleményt mondjunk magunk-nak; a legmesszibb bibliai múltba kell visszatérnünk, hogy példáját találjuk. Vagy tán az Ezeregyéjszakában voltak hozzá hasonló, akik öregségükben is mindig virágokkal, ifjú nőekkel, versekkel áldottak? [...] De nem is öregember, mert ambíciózusabb, mint fiatal korában, »modernebb«, mint bármely költőtársa, büsz-kebb lantjára, mint az akadémikusok.” (I. m. 167–168.)

A kihagyott helyen ez állott: „Nem zsidó, mert ha a világon mindenütt ilyen csodálatos, költői gondolatú, lírai öregek volnának a vén zsidók, nem volna antiszemitiz-mus.” (*Szigeti Séták*, 1921. 5. sz. szept. 1., 7. p.) A szöveg-gondozó röntgenszeme itt is átlátott a ravasz író lelkén, aki össze-vissza hablatyol arról, hogy a mindennapos ítélet beskatulyázásai és xenofóbia keletkezése között összefü-gés van, de mindezt a körítés csak azért teríti a gyanútlan olvasó elé, hogy Kiss Józsefet lezsidózhassa! Az operáció sikerült, csak a mondat így kezdődik: „De nem is...” Legjobb ezt is kihagyni, mert az író itt is rágalmoz: azt állítja körmönfontan a 78 esztendő Kiss Józsefről, hogy öreg.

A kiadók között szemérmességi verseny is kialakulhat. Nyilván ez az egészséges versenységi bírta rá a Gondolat

delfinológusát, hogy felülbíralja a Magvetőnél dolgozó kollégája döntését, aki még elbambulva – hja, a nagy Ho-mérosz is szundikál néha! – átengedte Krúdy Jókairól írott egyik cikkének (*A mesemondóhoz*) következő mondatát: „Mesél a sorompókról, amelyeket idegen színekre festet-tek, fehér hajókról, amelyek partot sem érintve úsznak el a folyamon, vonatról, amelyről idegen hang, idegen nevű állomás nevét kiáltja a régi Pokrócz Ádám helyett, vámo-sokról, akik néhány esztendő szolgálat után háziurak lesznek Budán vagy Prágában...” (*Vallomás*. Magvető Könyvkiadó, 1963. 49.; a kihagyás: *A szobrok megmozdul-nak*, 37.) A lecke használt, a lepipált kiadó is fölzárkózott. *Kossuth fia* címmel bocsátotta közre Krúdy két kiadatlan regényét (1976.). Az utószóban megjegyzik: „Ezenkívül két – kisebb – néhány mondatos szövegrészt kiemeltünk a kéziratból, félreérthető megfogalmazásuk miatt.” (I. m. 383.) Csak dicsérni lehet, ha a kiadó felülbíralja a disznól-kodásra mindig hajlamos, sikamlós kétértelműségekben kedvét lelő Krúdyt, aki nyilván ebbe a késői művébe is belopott mindenféle perverzítót. Mivel a kéziratba nem állt módunkban betekinteni, csak feltevésekre vagyunk utalva a félreérthetőség természetét illetően. Talán a 288. lapon található „–” jelzés, azaz a szögletes zárójel és a három pont helyett elmés újítással alkalmazott huszonöt nagykö-tőjel utal a kihagyásra. Itt arról van szó, hogy Kossuth sírját, a halál tízéves évfordulóján, ifjúsági küldöttségek koszorúzzák meg, az egész országból. „Bizony felvették fekete magyar ruháikat, a máramarosszigeti ifjak már egy héttel előbb, és messze városokból, ahonnan úgyis nagyon bonyodalmas volt a pesti utazás, ájtatos zárandokként elindultak. Megérkeztek a kassai jogakadémia kiküldöttei ugyancsak nem rövid ideig tartó utazás után.

De legmesszebből a marosvásárhelyiek jöttek. Az ő útjukhoz mérve Kecskemét, Debrecen csak egy ugrásnyira esett a fővárostól. Ők valóban két napig utaztak azért, hogy a budapesti szabadságünnepeken jogakadémiájukat képviseljék a többi jogászokkal együtt. Pozsonyból megér-keztek a teológusok, megannyi szálás fiatalemberek, akik zászlót hoztak, mintha új szabadságharc kezdődne. – – – – – Ez a tipográfiai és indoklásbeli újítás is bizonyítja, igaza volt a Magvető akkori igazgató-jának, Kardos Györgynek, midőn így írt: „... a kulturális kormányzattól kapott felhatalmazás alapján, a Magvetőnek van irodalomtörténeti és művelődéstörténeti elgondolása”. (*Élet és Irodalom*, 1979. április 14., 6. p.)

Egyébként a kihagyott részt így rekonstruálhatjuk, a kéziratból annak idején készült, nem teljesen megbízható kiadás alapján: „Ő, csodálatos, lelkes, drágalátos magyar ifjúság, amelynél soha a hont jobban senki nem szerette, amely hazáját félté a korszak új eszméitől, a korrupciótól, az internacionalizmustól! Igazi márciusi ifjak, akik még komolyan veszik az ifjúság nemzetvezető hivatását. Dere-kukat nem törték meg az élet megalázkodásai, lelkük szabadon repül a magyar iskolákban tanított történelem szárnyain.” (Krúdy Gyula: *A magyar sasfiók*. Fővárosi Könyvkiadó Kft., é.n. [1943] 106.)

A szemérmes olló akkor is nyisszant egyet Krúdyból, mikor túlságosan hősöködik, dicsérve az újságírók kitartá-

sát: „Az emberi szívek vérhullámaira, a lelkek kiapadhatatlan tüze van szükség, hogy az ólom megolvadjon, a gép mozgásba jöjjön, a toll elinduljon útjára eszméket keresni a sivatagba, amelyet egy évtized viharai szórtak tele megkövesedett könnyekkel és jajokkal.

Az életet és halált egyformán megvető elszántság kell ahhoz, hogy a magyar sajtó prófétaként szebb jövőt hirdessen itt a süket völgyben, amikor odafent a hegyek karéján zsákmányuk felett terpeszkedő farkasok nyalogatják véres szájukat.” (A munka lángja. Magyarország, 1922. július 19. v. ö. a kihagyást: A szobrok megmozdulnak, 319.) A szerkesztő, bölc, sokat tapasztalt emberként tudja, hogy nem eszik az újságíró olyan forrón.

Máskor a szöveggondozó történelmi biztonságérzettel bírálja felül a hebehurgya Krúdy egy-egy szubjektív megállapítását. Például a *Zilahi Simon, vagy egy lap a magyar sajtó történetéből* c. emlékezés esetében. „Magyarországon talán az egy Jókai és [...] Bartha Miklós kedvéért olvasott a közönség bizonyos újságokat...” (I. m. 311.) A három pont egyetlen szót jelöl: „felejthetetlen” (*Világ*, 1926. április 11.). Bartha Miklós nem volt felejthetetlen, punctum. (Hasonló típusú kihagyásokat találhatunk a *Pályi szerkesztő úr rövid életrajza* c. cikk közlésében, i. m. 277., v. ö. *A Reggel*, 1927. okt. 17. 16. p. Itt Bánffy Dezső és Rákosi Jenő megítélésében tér el a szerkesztő véleménye Krúdyétól, no és az ünnepelt Pályi Miképp *szereztem én meg a csehek ajánlatát az elszakított magyarok békés visszaadására* c. könyvének említését törli. Ennél nyilván műfajleméleti nézetei tértek el Krúdyétól, aki költői műnek tartja az aposztrofált könyvet, a delfinológus pedig sci-finek.)

Végül a megcsönkítő a kiherélt szerző jóhírének, becsületének legfőbb öre. Mint a megföllebbezhetetlen proletár utókor képviselője, törli azt az egy-két rosszindulatú bőfűtést, amellyel a könnyelmű író veszélyeztethetné a fehér terrorral való szembenállása révén szerzett érdemeit. Ezért marad ki az *Írjanak kevesebbet az írók* c. cikkből két félmondat, amelyben az író a kurzus kultúrpolitikáját a kommunéhez hasonlította: „... amikor már csaknem olyan utakra téved a tanácskozás szelleme, mint a kivégzett kommunizmus idejében.” illetve: „a vállvergetés nyoma a kommun idejéből, amely nyomról a rendőrség megállapítaná, hogy Kun Béla tenyerétől származik.” (I. m. 366, 367., v. ö. *A Reggel*, 1928. dec. 10. 52. sz. 12. p.)

Hasonlóan rosszindulatú vágást súlyeszt a hírlaptárak homályába a jóindulatú szerkesztő a Szép Ernőről szóló cikk megnyirbálásával: „Csak hallgass, hallgass, te bolond emlékezet, most Tót Manci lép a színpadra, szegényen, perkálban, mintha arra volna kijelölve, hogy a kis Rókusban végezze Pesten életét [...]” (i. m. 258-259.) A mondat az eredetiben így folytatódik: „vagy népbiztosné legyen Moszkvában”. (*Nyugat*, 1923. II. félév, nov. 16. 505.)

A *Vészi József adomája* című cikk kicenzúrázott részeiből föltárul Krúdy egész romlottsága. Ezt az adomát az ünnepelt szerkesztő mondta el sajtókonferenciáján „Ferdinánd román királyról, akinek csak furfangos úton tudta elküldeni lapját, hogy a királyi előfizető éppen olyan pontosan kézhez kapja azt, mint bármely más polgári prenumeráns [...]” (i. m. 306.) Csak ez maradt el itt: „Mert a román

határon még a királynak expediált újságpéldányt sem engedik át.” (*A Reggel*, 1927. aug. 29. 8. p.)

Meg is érdemelte ezek után, hogy cikke egy más helyéről szögletes zárójel nélkül, csak közönséges három ponttal távolítsák el ezt a passzust:

Dugáru lett a magyar gondolat. Az írók pedig néhány kivételével még mindig íróasztalaik mellett üldögélnek, akik a régi Magyarországon írtak; – sőt számuk inkább növekedett, mint fogyott azoknak, akik a nemzeti ideált éppen úgy átérzik, mint a Rákosiak, Vésziak, mert hiszen nem nehéz többé vérmes nacionalistának lenni korunkban, amikor úgy sem lehetnének mások szegénységünkben és elhagyatottságunkban. A Rákosiak, Vésziak elvetett magvai hihetetlen gazdagsággal növekednek az 1927-ik esztendőben is, hogy a szellemi munkát betakarítani majdnem oly nagy földattá vált, mint akár kis országunk földi, ipari és kereskedelmi produktumait. De főleg szellemi termékeinkben vagyunk gazdagabbak, mint valaha, nagyon sok kézüjjának kellene annak lenni, aki a mai magyar értékeket az ujjain akarja összeszámlálni.” (i. h.)

Hogy pedig ne higgye senki, hogy már eljött a Kánaán, azaz a geje-guja (magyarul: glásznosztj) és a gynom-danom (magyarul: peresztrojka), lássuk csak, hogy az idén, 1989-ben kiadott *Irodalmi kalendárium* kötetében, hogy delfinizálták Krúdyt, akit egyébként eddig ettől az eljárástól az új életmű-sorozatban megkíméltek. A *magyar millennium* című cikk Jókairól szól. Jókai szobrának avatásakor.

„Állnak a szobor körül olyanok is, akik a Jókai korszakait, a boldog Magyarországot a két szemükkel láthatták, akik felsikoltanak fájdalomukban, mint a szíven zútotak, ha Jókai napján a múlt időkre gondolnak.

Állnak ott ösbe borult férfiak, akik a Jókai szemével látták Magyarországot. [...] (Krúdy Gyula: *Irodalmi kalendárium*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1989. 174.)

A következőt nem szabad olvasnunk még ma sem: „... , amikor a fájdalom és a nyomorúság nem égette meg a tekintetüket. Látták Kárpátot és Adriát, Erdély aranybányáit és Bánát búzáját.” (*Magyarország*, 1921. aug. 13.)

A következő kihagyást már nem is jelölték: „Nem a végzet különös jutalma, hogy akkor költöztette el a nemzet költőjét a hazából, mikor az még hatalmas és boldog volt?” (*Irodalmi kalendárium*, 175.) Boldogság és nagyság csak a szocializmusban van, punctum.

Krúdy esete igen tanulságos. Jól szemlélteti azt a fáradhatatlan munkát, amelyet a delfinizátor végez az író igazi – osztályszempontú – arcának feltárásáért, az átkos múlt és az író saját korlátai által rárakott rétegek lehántásáért. „Mit rákentek a századok, Lemossuk a gyalázatot” – kiált hat fel a szerkesztő, Petőfi elvtárral. De Jókai elvtárs is prófétai szemmel látott a jövőbe: „A felszabadult kor valóban tartoznék költőinknek azzal, hogy most, midőn lánczok nem terhelik többé a szellemet, szolgáltathatna nekik igazságot az által, hogy keresné fel munkáikat meghamisítatlan eredeti szövegeikben s mutatná be szellemüket az ő eredeti tisztaságában.” (*A szellem meghamisítása. – Életemből*. I. kötet, 206. Jókai Mór Összes Művei, Nemzeti kiadás XCVI. kötet, 1904.)